

KULTŪRA

MENAS LITERATŪRA MOKSLAS

Ant Jo delno

Kadangi kelis sekmadienius iš eilės prarijo neatidėliotini reikalai, į bažnyčią išklausyti šv. Mišių nubėgau šeštadienio rytą. Nors lauke tebeslūgsojo kieto sniego klodai ir saulė daugiau švietė nei šildė, jau dvelkė artėjančiu pavasariu. Šventoriuje buvo tylu – kaip skyrėsi ši tylą nuo šurmulingo sekmadieninio judėjimo, kai pro duris į bažnyčią ir į vienuolyną lyg termitai plūsta žmonės!.. Dabar gi tik tamsiaplaukė garbanota mergaitė ipuolė pro duris ir nuskubėjo prie altoriaus – nusivilkusi striukę, pasidėjo ant suolo šalia piupitro; iš to ir supratau, kad jina – giedotoja, atbėgusi patarnauti šv. Mišioms.

Giedojo kaip angelas, tyrai ir gražiai, apytuštėj bažnyčioj jos balsas skambėjo beveik mistiškai. Ir mūsų, bene dešimties susirinkusiųjų į Mišias balsai, pritardami atliepiamajai psalmėi, gėrė giedotojos balso skambesį kaip dukslis miško samanos.

Šv. Mišias aukojo du vienuolyno broliukai, be patarnautojų ir be padėjėjų. Nedidelėje bažnyčios erdvėje, panašioje į apskritimą, kiekvienas žodis tarsi išsiskleisdavo. Buvo netgi šiek tiek baugu. Ir nejauku. Lyg apytuštėje bažnyčioje būtų daugiau Dievo, nei Jo būna per sekmadienines Mišias, kai nelieta sėdimų vietų ir daugeliui tenka stovėti. Ir mes, negausūs susirinkusieji, tokie matomi ir girdimi, kad dar nejaukiau. Lyg būtume pakliuvę po didinamuoju stiklu.

Betgi ne Dievas į mus žiūri pro didinamąjį stiklą. O veikiau mes patys, įpratę slėptis minioje, šurmulyje, už kitų nugarų. Būti su minia – ne tik smagiau, bet ir saugiau. Stengiesi pritapti, tuo pačiu metu manydamas, kad esi išskirtinis, ypatingas. Kad tavo religinė patirtis kur kas gilesnė, nei tavo kaimyno, kuris anava gieda negražiai išsižiojęs.

Minios pro didinamąjį stiklą neištyrinėsi – ji banguos ir keisis, prisitaikydama ir pritapdama.

Dievo žvilgsniui didinamojo stiklo nereikia. Jis persmelkia mus kaip perregiama liepsna. Mūsų laikas, mūsų gyvenimas, mūsų tikslai ir troškimai, paklydimai ir nuodėmės Jam kaip ant delno. Mes patys Jam kaip ant delno. Ir būti Jo delne ne visada yra jauku. Tą jausmą galima apibūdinti kaip baimę, drebėjimą, gal netgi – šiurpą. Kai Jis žvelgia į tave tuščioje erdvėje, virpinamoje tik skaidraus mergaitės balso. Tada prisimeni ir tai, kad Dievas yra pavydus, Dievas rūstauja, Dievas baudžia, Dievas yra ne tik mylintis, bet ir teisingas, ir nieko nuostabesnio nėra už tai, kad Jis niekam tavęs neatiduos ir neleis tavęs žeminti neigi skriausti.

Ir lydės per tamsiausius slėnius, ir bus tavo išganymas ir paguoda. Ir žiūrės į tave apytuštėje bažnyčioje (o gal – ir žmonių knibždėlyne, kuriame juk irgi galima pasijusti vienišam) su meile, kurios aprėpties ir gelmės tavo protas nesuvoks ir neištyrinės niekados.

Ir tau bus ramu. Nes tu esi ant Jo delno.

Romualdo Rakausko nuotr.

ŽIŪRĖTI KAIP SNINGA

Žiūrėti kaip sninga, kaip pėdsakus vakarykščiame sniege užkloja sniegas švarus, šiandieninis.

Prisimint, kad artėja riba, kai neliks nieko, ką brangu prisiminti, ir nieko, kam tai rūpėtų. Prikelti

jaunus mamą ir tėvą. Sningant, sutemus. Vaikystėje, kai grįždavai į namus

apledėjusiu šaliku, perkreipta kepure, pirštinėmis pamestomis, pripėdavęs. Vis dar sninga,

matai? Išiklausyk. Ką sningant byloja tylą.

Nebūti? Skamba šitaip didingai, kad vargu ar pavyks.

Aidas Marčėnas

Renata Šerelytė

MRF

MEDIJŲ RĖMIMO FONDAS

Medijų rėmimo fondas 2026 m. suteikė 21 000 Eur paremti projektą: **DRAUGAS** laikraščio diasporos žiniasklaida.

Šio šeštadienio Kultūros turinys

1-as psl. Renata Šerelytė. Ant Jo delno • 2-as psl. Leonas Peleckis-Kaktavičius. Kūrybai reikia kaltininko, kuris autorių išprovokuotų (Juozas Aputis) • 3-as psl. Juozas Aputis. Dobilė. 1954 metų naktį. Novelė • 4-as psl. Astrida Petraitytė. Tradicinė, bet naujai besiangaužojanti Vilniaus knygų mugė • 6-as psl. Algis Vaškevičius. Brodo vaikas Vytautas Kernagis – nepamirštas • 7-as psl. Julius Keleras. Prarasto rojaus kronika: Romualdo Mieczkowskio „Mano Fabijoniškės“ • 8-as psl. Kūrybai reikia kaltininko (tęsinys)

Kitame numeryje: Toliau tęsiame pasakojimą apie Vilniaus knygų mugę • Paskelbti Metų knygų penketukai

Redaguoja Renata Šerelytė renata.serelyte@gmail.com • Maketuoja Jonas Kuprys

RAŠYTOJO UŽRAŠAI

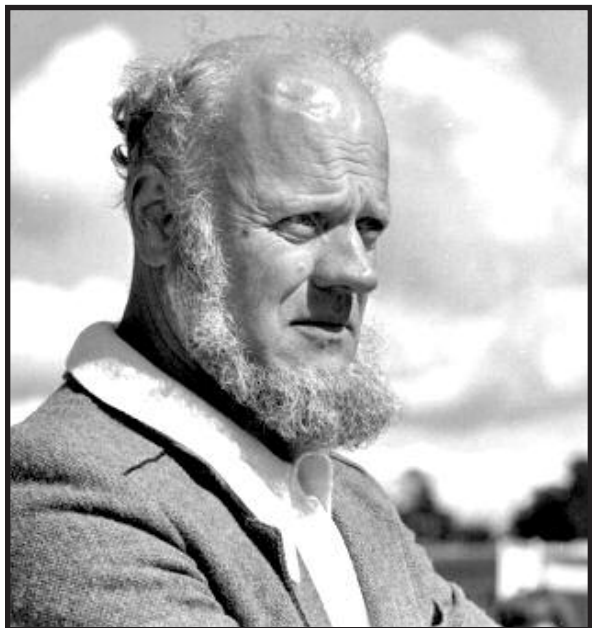
Kūrybai reikia kaltininko, kuris autorių išprovokuotų

Leonas Peleckis-Kaktavičius

Juozui Apučiui – žymiausiajam Lietuvos XX a. antrosios pusės moderniosios psichologinės novelės ir apysakos kūrėjui – šie metai jubiliejiniai, 90-ieji. Deja, jau 16 metų jo nebėra tarp mūsų. O šiems užrašams ir pokalbiui su literatūros klasiku jau daugiau kaip du dešimtmečiai.

Ne kiekvienas klasikas ar pretendentas į juos, perskaitęs dėmesio vertą, tačiau mažiau žinomo kolegės knygą, nepasididžiudavo brūkštelti keletą palankumo žodžių. Jei tokie žodžiai pelnyti, J. Aputis jų tikrai netaupydavo ir tuo kaip didelis kūrėjas buvo dar gražesnis.

Ne mažiau brangi buvo kita J. Apučio savybė: idealizmas. Kartais netgi atrodydavo, kad rašytojas vaikščiškai naivus. Tačiau buvo tikrai ne taip. Nes įsitikinimas, kad tarp tų, kurie turi galią ir valią, nebėra idealistų, jo lūpose nuskambėdavo kietai ir nedviprasmiškai. O tarnavimas pinigui rašytojui regėjosi baisesnį už tarnavimą bet kokiai ideologijai.

Juozas Aputis, 1987 m. Bernardo Aleknavičiaus nuotrauka. Klaipėdos apskrities viešosios leivos Simonaitytės bibliotekos archyvas

Iš praeities ir patirties, iš gyvenimo patikrintų dalykų gimstanti kūryba ateidavo nelengvai. Ir būdavo užrašoma tik tuomet, kai jau iki galo buvo aišku, jog būtinybė išsirekti neabejotina. O skaitytojas visų tų subtilybių nė nepastebėdavo – J. Apučio tekstai tokie lengvi ir grakštūs, kokius gali užrašyti tik labai laimingas žmogus.

Prisiminkime žymųjį kūrėją.

Turbūt retai kam pasitaiko, kad, aptariant ankstyvuosius kūrinius, viena novelė, berods, „Dobilė. 1954 metų naktį“, visai rimtai pavadinama chrestomatine, o besidžiaugiant novelių kalba – žodinga, kvepiančia žemaičių tarme, beveik be priekaištų taisyklinga, – prakalbama lyg apie klasišką. Ar nesutrikdė tokie vertinimai?

Neprisimenu, kas tą novelę pavadino chrestomatine. Gal Albertas Zalatorius? Neturiu įpročio į kokius nors aplankus susidėti, kas apie mano parašymus atspausdinama. Dėl to kartais pasigailiu: būtų smagu pasiskaityti ir prisiminti ne vien tai, kas ten pasakyta, bet ir buvusįjį laiką, tai, kas tuomet, kai recenzija ar straipsnis buvo išspausdintas, dėjosi tavo aplinkoj, kas tave supo. Dažnai po daugelio metų ryškiau prisimeni ne kadaise skaitytos knygos turinį, o tai, kaip tada jauteisi, dėl ko išgyvenai. Tad dabar negalėčiau pasakyti, ką galvojau perskaitęs, kad „Dobilė...“ ar kokia kita novelė buvo pavadinta chrestomatine, man rodos, per daug nesigilindamas tą pa-

sakymą priėmiau kaip palankų atsiliepimą. Žmogus dažnai tvirčiau išsimeina papeikimą, sukritikavimą, nes tai jis nesąmoningai palaiko kėsinimusi į jo teisę esmines savo prigimties paslaptis pridengti kokių nors šydu. Taigi – labiau prisimeni peikimus, pakritikavimus – turbūt dėl to, kad pagyrimai dažnai būna bendresnio pobūdžio, tinkantys ne tik tau, bet apytikriai ir kitam, o papeikimas, jeigu jis nėra kokio susipainiojusio asmeniškumo padiktuotas, pataiško būtent į tavo ydas. Juk ne šiaip sau sakoma: teisybė akis bado! Iki pat šiol suspurdu prisiminęs koki nors sąžiningą ir tikslų to šydo apčiupinėjimą.

Kita vertus, kai kurios pirmosios novelės rašytos dar gana sudėtingos sandaros sakiniais. Kaip atėjo supratimas, kad tekstą reikia vis dėlto „smarkiai obliuoti“, norint, kad jis sužerėtų visu grožiu? Iš ko mokėtės?

Kad kokio nors ypatingai sąmoningo prisipyrimo pradėti kitaip rašyti, rodos, lyg ir nebūta. Tikriausiai dabarties jaunieji rašyti pradeda kur kas labiau apsigalvoję, apsimokę ir apsisprendę – dabar kūryba ganėtinai racionaliai pritaikoma prie laiko standartų. Kas rašyti pradėjo sovietijoje, tas apytikriai žinojo, kad rašinyje turi būti koks nors teigiamas herojus, dar geriau būtų, jei jis kaip nors susigrumtų su praeities atgyvenomis, o stilių laisvė, bent jau paskutinįjį sovietijos dešimtmetį, buvo lyg ir neribojama. Labai norėta, kad kūryba atspindėtų vadinajamą naująją, sovietijos išugdytą herojų. Jeigu gyvenime jo nebuvo arba jeigu jis buvo visai ne toks, kokio reikia, pravartu buvo gebėti parodyti, koks jis galėtų būti... Didžioji mano amžiaus rašytojų dauguma tų reikalavimų nepaisė kaip įmanydama.

Šmaikštaudamas galėtum pasakyti, kad ir dabar lyg ir esama pageidavimų kariauti su praeities atgyvenomis (moralinėmis ar dar kokiomis) – nori, kad tavo kūryba „eitų“, apnuogink raštuose ne tik užpakalį, bet ir priešakį, ir dar parodyk, kaip tos dvi pusės veikia. Neužmiršk tariamų dabartinės visuomenės poreikių!

Kaip sakoma – juk gyveni ir mokaisi! Ankstesniuose raštuose stebėtinai santūrus Granauskas savo romane naujovių mažumėlę yra pramokęs.

Tada, kai mes pradėjome bandyti kokius savo beletristikos raštus rodyti spaudai, madoje (Lietuvoj) buvo E. Hemingway, o jį į mūsų kraštą attempė lietuviškai Romualdas Lankauskas. Ne vienas savo tekstus ėmėme bombarduoti ilgais sakiniais ir pasikartojančiais žodžiais. Man labai patiko veiksmas mažodžio „būti“ būtasis laikas: ir *buvo* gražios moterys, ir *buvo* graudu, ir *buvo* lekiantys debesys, ir *buvo* einantis laikas!.. Kad ir dabar visai nieko! Beje, Vytautė Žilinskaitė iš tų mano „bombardavimų“ smagiai savo humoreskoje pasišaipė, ir dabar atsimenu, būtų pagyrusi, gal ne taip gerai atsiminčiau. Specialiai vėliau nieko nebuvo nutaręs daryti kitaip,

tiesiog savaime ėmė atsirasti kalbos santūrumo, o dėl kokio nors stiliaus apie save nuo vidurinės laikų buvau ambicingos nuomonės: kai tuometinio Skaudvilės rajono laikraščio literatūrinis darbuotojas, perskaitęs mano novelę apie tai, kaip idėjiškas sūnelis moko tėvą, jog reikia laikytis... kolūkių artelės įstatų, papriekaištavo, kad parašiau neįtikinamai, aš jam įtikinamai bandžiau papriekaištauti: bet kodėl nematot, kokia kalba parašyta!

Negali nejaudinti Jūsų neabejingumas tikrajai kančiai, žmonėms, kurie gina žmogiškąją vertę, orumą, kuriems dvasinis pasaulis svarbiau už viską. Dauguma Jūsų herojų nori suprasti ir supranta vienas kitą ir dėl šito dvigubai artimi. Net ir alegorinės prasmės ar nerimo priežastys, užfiksuotos novelėse, nesunkiai suvokiamos, nors jos tikrai ne tiesmukiškos. O Jumyse iš kur tos nuostatos ir supratimas?

Apie tuos dalykus daug kalbėti būtų pretenzinaga. Kas galėtų pasiskelbti, kad jis daro visai priešingai – kad yra abejingas kančiai, orumui ar dar kam nors, kad ir dvasiniam pasauliui? Kita vertus, gal ir galima būtų pasiskelbti ir tokiu esant, tokia nuostata netgi viliotų skaitytoją ar žiūrėtoją, tačiau kiek tas pasiskelbimas būtų tikras ir kiek tik reklamos dalykas? Bene kiekvienas raštininkas, priskiriantis ar priskirtas menui žmogus, dalijasi į kelias dalis – mažiausiai į dvi: viena pusė yra ten, kur menas, kita – kur tikrovė, kur gyvenimas. Kūryboje visos nuostatos bus išdidintos (net jei ir galėtume pasakyti: šiame kūrinyje viskas kaip gyvenime) – tiek į vieną, tiek į kitą pusę! Nes slaptieji, nujaučiamieji kūrybos principai būtinai reikalauja tam tikro perspaudimo, paryškinimo, išskyrimo.

Daugiabalsiu, savitu, šakotu galima pavadinti dažną Jūsų tekstą. Vieni herojai daugiau valios, kiti – širdies žmėnės, o svarbiausia – gerokai kitokie nei kolegų kūriniuose. Atsivertęs Aputį iš anksto nusiteiki netikėtoms mintims, jausmams, nuotakoms, nes daug syk įrodė, kad mokate derinti ir emocijas, ir vaizdą. O kaip pačiam rašytojui – sunkiai, lengvai, labai sunkiai – atsiranda eilutės, skaitytojui suteikiančios didelį malonumą ir pasigėrėjimą?

Apie kalbą žmonės prikalbėjo daugybę žodžių. Ką begalėtum pridėti? Nedaug ką! Svarbiau yra ja naudotis. Stebuklas! Kiek reikėjo žmonijai gyventi, kad per galybių galybes metų ji išmoktų išcypinti daikto, veiksmo, minties vardą... Svaiginanti Kūrėjo programa. Tiesą sakant, jau tenka ir pagalvoti, kad ne pro šalį būtų kalbėjimą kiek pristabdyti – žodžių pernelyg dažnai griebiamės ten, kur labiausiai padėtų darbai.

Švari, graži, saikinga kalba – žmogaus proto, išminties, jausmų atspindys. Rašto kūryboje tas gerai matyti ir girdėti. Skaitydamas prozos kūrinius, jeigu jų autoriai man pažįstami, visada šalia girdžiu ir jų balsą, lyg šešėlis slenkantį paskui teksto žodžius. Girdžiu ir poeziją skaitydamas. Taigi – nieko įstabaus, kad kiekvienas rašytojas, užtektinai galvoje turintis žodžių ir mokantis juos pusėtinai sudėlioti rašto lapuose, yra atpažįstamas.

Nukelta į 8 psl.

Juozo Apučio žmona Virginija (kairėje) ir dukra Vijolė.

Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto nuotr.

Juozas Aputis

Dobilė. 1954 metų naktį

Motinai

I vakarą ėmė kauptis debesys. Naktį aiškiai turėjo lyti, nes paukščiai prietemoj nepaprastai greitai ir išsigandę iš laukų skrido į mišką, šuo negalėjo rasti vietos nei prie tvarto būdoj, nei prie trobos, ant suoliuko palangėje, sodybos buvo ryškiai išpjautos prieblandoje, mykė gyvuliai, artėjančio pavojaus vejami, dardėjo ratai, toli girdėjosi susirūpinusių žmonių balsai, dar buvo galima atskirti žalias dobilienas, kur po lapais, trumpai sučirškę, pasidairę ir viską nujautę, slėpėsi žiogai, ir tai buvo atskiras pasaulis – mažas kaimelis su išsimėčiusiomis sodybomis ir traukiniai, bėgiais bildantys toli už miško ir visai čia pat – prieš audrą, – viskas, kas buvo už naktį priartėjusios miško linijos, buvo kitas pasaulis, kiti kraštai, o čia – dobilienos, daug dobilienų, ir gyvuliai, pririšti jose, žmonės, šuo kieme – laukė audros, o visa kita buvo lyg ir ne jų, lyg ir ne jiems – tik fonas, kokį gali įsivaizduoti netyčia užgriebęs tolimos šalies radijo stotį.

O motina vis gulėjo lovoje, neramiai įsiklausydama, ir Martynas žinojo, kad ji serga baisia ir nepagydoma liga, kad bijo artėjančios audros, kad jai rūpi, ar uždarinėtos durys, ar užkištas kamino skląstis, o jam pačiam buvo nė kiek ne lengviau, nes jis buvo jaunas, dar visai jaunas ir už priartėjusio horizonto įsivaizdavo dar svetimą pasaulį – visiškai svetimą, kuriam nerūpėjo, kaip dabar gyvena išsimėtęs tarp dobilienų kaimelis. Martynas užsidėjo mažučio radijo ausines – ten pasakojo apie pasaulį ne už tos, priartėjusios, bet už labai tolimos, ir ne vienos, o kelių linijų, temininių ne jų dobilieną, o didelius saulės nušviestus plotus, kur skuba mažytės mašinos, skersai ir išilgai lekia traukiniai ir šokteli į orą iš dobilienų ne žiogai, o maži žali lėktuvai. Tolimas balsas traškėjo, sprgseno, ir Martynas nusiėmė, padėjo ausines ant stalo ir atsigrėžė į motiną.

Ji jau buvo sunkiai įžiūrima, jos plaukai buvo žili, o pagalvis baltas, tik sulysęs, įrudęs veidas išsiskyrė. Jie gyveno dviese, ir jų gyvenimas išsimėčiusiame kaimelyje turėjo dar ir savo liniją – horizontą nupjautų dobilienų lauke. Martynas žinojo, kad motina niekada nepagis, kad atsikels tik trumpam, tik keliom valandom, ir kad ji dabar labai bijo artėjančios audros, o jie tik dviese žemoj troboj, kad tėvas jau palaidotas ir kad jis nepasakys, kaip visada, šaltai ir ramiai: „Tegul sau daužosi, tegul žaibuoja. Man net patinka, kai viskas dunda, o bijotis nėra ko, tokia jau yra gamta“. Ir dabar turbūt šitaip reikėtų pasakyti jam, Martynui, bet jis labai jaunas, nors ir žino, kad tokia yra gamta, bet jis taip pat žino, kad motina labai silpna, ir Martynas žiūri vis į ją, sunkiai kvėpuojančią, o ji klausia patyliukais, nerami ir išsigandusi:

– Gal reikėjo parvesti Dobilę į tvartą, Martynai. Baisu palikti lauke per audrą. Ir perkūnija, matyt, bus.

– Bus tikriausiai. Toks debesų ir vėjo siutimas. Bet juk ir tvarte tas pats, jei ne blogiau. Ir į tvartus perkūnija trenkia. Aš tik pradedu galvoti (kaip gerai, kad jis taip pasakė. Motinai lengviau turbūt), kad galiu nespėti į raštinę, o iš ten į miestą. Būtų labai negerai, jei nespėčiau.

Jis atneša motinai atsigerti ir pasižiūri pro mažytį langą į dobilieną, kur juodo miško fone labai mažytė ir šviesi stovi pririšta Dobilė, tokia vieniša ir turbūt liūdna, o debesys vis renkasi, kaupiasi, jau švysčioja žaibai, vis arčiau ir arčiau, ir motina vėl sako:

– Suspėsi, turėtų greitai praeiti... Gal reikėjo parvesti, Marčiau. Baisu jai ten vienai, – bet tuo metu žaibas virš dobilienos perskrodžia dangų, ir perkūnas nugriaudžia čia pat, o debesys, sunkūs ir negreiti, juda ratu, palikę tik mažą šviesų lopelį viršuje, baltą Dobilę prislėgę, jie suka aplink arba grįžta atgal, ir Marčiui jie panašūs į didelius ir protingus lėktuvus, kurie karo metais atskrisdavo beveik virš tos pačios dobilienos, o iš tikrųjų virš stoties, kur dabar girdėti traukiniai, sukdavo ratus, norėdami tiksliau nu-

mesti bombas, o paskui, ne pasitikėdami savimi, laukūnai pakabindavo lempas.

Jam tikrai dabar reikėtų kalbėti taip, kaip kalbėdavo tėvas, nes jo motina sunkiai serga, ją reikėtų raminti, nes žaibai ražo dangų ir griaustinis baidus. Motina pakelia galvą, pasiremia, patraukusi aukštyn pagalvį, ir kiekvieną kartą, kai drioksteli perkūnas, sako:

– Dabar tikrai trenkė, Marčiau.

– Tegul trenkia, mama. Turėjo trenkti, šitaip kepinu visą dieną. Tokia jau gamta.

Bet jam neišeina taip kaip tėvui, net visai nepašau. O gamta įsiuto, ir dabar jis nebegali susigaudyti, kada žaibuoja ir kada ne, visas išsimėtęs kaimelis, visa dobiliena apšviesta, ir miškas tarytum iškaltas iš akmens, o pastatai atrodo lyg pavargę laivai jūroje. Trenkia kažkur visai arti, trenkia baisiai, ir motina sudejuoja ir paskui nutyla, Marčius supranta, kad ji apalpo, jai dažnai būna šitaip, griūdamas jis bėga prie kibiro, suvilgo šaltu vandeniu rankšluostį, spaudžia jį motinai prie kaktos ir mėgina bent lašelį vandens įpilti į burną. Bet ji vis dar ne-

Romualdo Rakausko nuotr.

atsigauna, jis sėdi šalia ant lovos krašto, o ji tokia mažytė ir gera, vieną jos veido pusę apšviečia žaibai, jos žili plaukai išsidraikę, Marčius paima jos ranką ir sėdi šitaip greta, spausdamas drėgną rankšluostį jai prie kaktos, ir jis dabar labai myli savo apalpusią motiną, jam pasidaro keistai gera, kad jis sėdi greta jos, pila šaukšteliu į burną šaltą vandenį, ir ji prasimerks, pamatys jį greta, ir Martynas dabar tikrai pasakys taip kaip tėvas.

– Nereikia jaudintis, mama. Nebe pirmas kartas trankosi. Ir tegul. Nereikia taip jaudintis, ir bijoti nėra ko, – sako jis motinai, kai ta pamažu pramerkia akis, ir jis dabar labai myli savo mažą motiną, dar niekada jis taip nejuto esąs jos sūnus kaip dabar.

– Kokia kvaila aš. Trupučiuką persigastu, ir matai – kaip. Ta Dobilė labai rūpi. Ir gyvenam mudu, Marčiau, beveik iš jos.

– Ta Dobile neprapulsi. Ji pripratusi lauke. Nereikia taip galvoti, kad gyvenam tik išjos. Reikia toliau už dobilienos žiūrėti, mama, – liūdnai sako Martynas ir dar labiau pajunta, kaip arti yra jų pasaulio linija – horizontas, prie kurio stovi pririšta Dobilė, bet motina nerimsta, ji keliiasi sunkiai ir vienmarškinė eina prie žaibų apšviesto mažyčio lango, žiūri, silpnom rankom pasirėmusi į palangę, ir jos tylūs žodžiai nusmelkia jį visą:

– Nežinau, gal nematau aš, bet dobilienoj Dobilės nėra. O gal aš nematau.

Tada jis prišoka prie lango, prilenda prie jo, ir Dobilės tikrai nebematyti, ji buvo visai neseniai, jis žvilgtelėjo prieš kelias minutes, – kai motina pradėjo atsigauti ir atmerkė akis, – Dobile buvo dobilienos vidury, o dabar jos nematyti, ir jis išgąstingom akim žiūri į motiną, o motina į jį, ir Marčius supranta, kad motina taip pat galbūt tik dabar labiausiai pajuto, jog Marčius jos sūnus, ji bijo pasilikti viena, bijo, kad Marčius neišbėgtų į dobilieną ieškoti Dobilės, ir jis – dabar labiausiai motinos sūnus – turi, būtinai turi pasakyti:

– Mama, tu eik į lovą ir palauk, o aš bėgsiu pažiūrėti, gal jinai pavargo bestovėdama ir atsigulė.

Bet motina nejuda, jis užsimeta apsiaustą ir išeina į kiemą. Ant krūtinės jam šoka šuo, vejasi jį, ir išbėgdamas į nupjautą lauką, atsisukęs jis pamato, kad motina tebestovi prie lango, o žaibai išryškina ir vėl paskandina ją tamsoje, išryškina ir vėl paskandina. Jis bėga peršlapęs ir sušilęs, ir – visada turbūt taip būna, kai tavo gyvenimą rėmina nupjautos dobilienos ir labai artima miško linija – jam atrodo, kad jis bėga apginti, išsaugoti šitą mažą pasaulį su

Tradicinė, bet naujai besiangaužuojanti Vilniaus knygų mugė

Astrida Petraitytė

26-oji Tarptautinė Vilniaus knygų mugė (02. 26-03.01), galima sakyti, prasidėjo dar pernai – skambiais organizatorių pareiškimais apie *nelaukiamą* Prezidentą. Šiemet retorika sušvelnėjo: p. Nausėda *tik* ne kviečiamas sakyti atidarymo kalbos. Žinia, Prezidento kalbos tradicija buvo susiklosčiusi, bet ji nėra privaloma mugės organizatoriams – Lietuvos leidybų asociacijai (LLA) kartu su Lietuvos gretutinių teisių asociacija AGATA ir LITEXPO (parodų kompleksu, kuriame vyksta mugė) vadovybe. Ir, matyt, nepasversime, kiek Knygų mugės organizacinės naujovės nulemtos kultūros lauko protestų bangos, kiek – naujosios LLA vadovės Dovilės Zaidės, tik pernai pakeitusios ilgametę prezidentę Lolitą Varanavičienę, poreikio daryti savus sprendimus, nepriimant nusišlovėjusios tvarkos kaip savaime suprantamos. O dar pernai suformuluotos 26-osios Vilniaus knygų mugės temos – „Žodis ieško savo žmogaus“ – vizualinis variantas (pabrėžiant „savo“) tarsi liudija rengėjų nuostatą: *ne kožnam pabažnam...*

Jau nusistovėjusi Vilniaus knygų mugės struktūra ir eiga: greta leidyklų (ir kitų institucijų – pvz., muziejų) prekybinės veiklos, ne mažiau reikšmingas komponentas – kultūriniai renginiai: knygų pristatymai, diskusijos ir pan. (paliekame užribyje tikrai svarbias veiklas vaikų salėse su savom scenom, taip pat antrųjų LITEXPO rūmų muzikos sales). Ir šiemetėje mugėje šios tradicijos išlaikytos (greta kai kurių papildymų), didysis naujumas ir buvo atidarymo ceremonija. Jei anksčiau meninė gija (pvz., eilėraščiai) perpindavo kelių kalbėtojų įžvalgas apie Knygos reikšmę – asmeniškai ar visuomeniškai, tai dabar pagrindinis krūvis suteiktas Menui. Išgirdome (kaip paaikšėjo iš titrų pabaigoje) Klaipešos jaunųjų aktorių atliekamą kompozitorės Nijolės Sinkevičiūtės muzikinę deklamaciją 22-iam balsams ir šviesiai „Meilės ir Jėzaus medžioklė“ pagal Motiejų Kazimierą Sarbievijų. (Šio kūrinio premjera įvyko 2025-aisiais – Motiejaus Kazimiero Sarbievijaus ir Baroko literatūros metais, kurie skelbti pažyminti „Lietuvos Horacijaus“ pagrindinės rinktinės – „Trys lyrikos knygos“ (lot. „*Lyricorum libris tres*“) išleidimo 400 metų sukaktį). Aktoriai ir recitavo, ir giedojo, ir savo balsus bilsojomais papildė.

Po to dar būta pora kalbėlių. Algirdas Kaušpėdas, architektas, pernai išleidęs romaną „Koplyčia“, su nemenku patosu pašlovino kultūrą, kūrybą, kūrėjus; vis dėlto ataidėjo ir kultūrininkų protesto

Vilniaus knygų mugės šurmulyks.

A. Petraitytės nuotraukos

akcijose pasigirstančios puikybės, viršenumo gaidelės („Mes, kūrėjai, gaminame Tėvynės meilės eliksyrą“).

LLA prezidentė Dovilė Zaidė, pasidžiaugusi šiuo keturdieniu kultūros festivaliu, akcentavusi, kad pasirinkta tema (Žodis ieško savo žmogaus) šiemet tapo ypatingai aktuali, pristatė ir naujoves: greta ilgamečių trijų mugės organizavimo partnerių – LLA, AGATA ir LITEXPO – prisidėjo dar du: mecenatu tapusi Invalda INVL (turto valdymo grupė) bei kultūrinę programą paremiantis knygynų tinklas „Pegasas“; tai padėjo praplėsti mugės tarptautiškumą ir pan. (Programoje regėjome, kad kai kurioms salėms suteikti šių rėmėjų įvardijimai.)

O tada Knygų mugės lankytojus – ypač tuos, per daugelį metų tapusius *priklausomais* – išuko tradicinė rutina: šmižinėjimas tarp prekystalių, gundančių leidinių gausa (o prie jų nekart ir Rašytoja su naujausia autografuojama knyga gali išvysti), bet neužsibūnant, nes juk – susitikimai, pristatymai, tad – iš vienos salės į kitą...

Ukrainietiškos gijos

Mugės organizatoriams ar renginių vedėjams išsitarant apie itin sudėtingą, gal net grėsmingą dabarties situaciją, žinoma, nerimas, baugios naujautos kilo – bet ne dėl Lietuvoje varžomo „laisvo žodžio“, o dėl ketverius metus vykstančio Rusijos karo Ukrainoje, žmogėdriško Putino apetito, kurio nepatenkintų „rusakalbių gelbėjimas“ šioje šalyje... Tad jaučiau pareigą iš mugės renginių tirštumos grybštelti nors šiek tiek ukrainietiškos temos.

Diskusijoje, įvardintoje „Ketveri karo metai Ukrainoje: kūryba kaip gynyba ir liudijimas“, į pirmą planą iškilo ne literatūrinė kūryba (nors ir paliesta), bet pats karas. Žurnalistas Audrius Ožalas kalbino rašytojus Marių Buroką ir Justiną Žilinską bei į karo zoną vis vykstančią žurnalistę Mildą Matulaitytę-Feldhausen, būtent pastaroji tarė aštriausius žodžius. Ji rūsčiai kreipėsi į auditoriją: pakelkite rankas tie,

Nukelta į 5 psl.

Vidmanto Pečiulevičiaus knygos „Draugų šalis“ pristatymas. Ištrauką skaito aktorius Andrius Bialobžeskis

Diskusija „Ketveri karo metai Ukrainoje: kūryba kaip gynyba ir liudijimas“. Iš kairės: Audrius Ožalas, Marius Burokas, Milda Matulaitytė-Feldhausen ir Justinas Žilinskas

Autografus dalija Rimantas Kmita

Atkelta iš 4 psl.

kas susidėję (išgyvenimo) kuprinę – regis, ne itin daug rankų pakilo, ir mes, nepakėlusieji, matyt, turėjome pasijusti kone mūšio lauko dezertyrai. Bet nesukirbėjo sąžinė man, manančiai, kad dera daryti pagal savo jėgas ir situaciją (kad ir kelis eurus kovojantiems pervesti) ir džiaugtis bei dėkoti už kiekvieną dar išauštančią dieną. Turbūt tokius kaip aš smerkė Matulaitytė- Feldhausen, sakydama, kad mes nenorime matyti realaus karo, esame visiškai nepasiruošę (štai yra net nežinančių, kas per daiktas tur-niketas...)

Burokui, vis vežančiam į Ukrainą Rašytojų sąjungos fondo surinktą paramą, teliko prisipažinti, kad ir jis tikro karo nežino – mat į fronto („nulinę“) zoną nevyksta. Jo teigimu, literatūrinė kūryba galinti būti tarpininku tarp fronto ir užfrontės. Žilinskas išsakė rūpestį, kaip ištraukti iš dezinformacijos lauko mūsų piliečius.

Skaudumu atsisaukė rašytojų liudijimai apie Vakaruose vis pademonstruojamas intelektualų (kad ir PEN organizacijos) pastangas susodinti už vieno stalo – tiesiogine prasme – ukrainiečius ir rusus; neva ir vieni, ir kiti iš kariaujančių šalių, turėtų išsiaiškinti, susitarti...

Įvyko bent keli susitikimai su ukrainiečių rašytojais, pavyko sudalyvauti viename – rašytojui Vasyliui Škliarui pristatant savo knygą „Zuikių bažnyčia“, į lietuvių kalbą išverstą Donatos Rinkevi-

čienės. Romano tema netikėta – apie Lietuvos pokario partizanus, jų sąsajas su Ukrainos kovotojais. Štai kaip knyga anonsojuama: „Lietuvos partizanas Jonas, tikėjęs, kad Vakarai padės išlaisvinti Lietuvą ir stojęs į kovą su sovietais, patenka į tremtį Donbase. Ilgainiui susiduria su Ukrainos sukilėliais“.

Renginyje dalyvavo ir autorius, ir romano vertėja, pokalbį moderavo žurnalistas Virginijus Savukynas (buvo galimybė, užsidėjus ausines, girdėti sinchroninį vertimą iš ukrainiečių kalbos, kuria bendravo svečias). Savukynui paraginus, pirmiausia susirinkusieji atsistojo tylos minute pagerbti šiandienos Ukrainos kovotojus, žuvusius ir už mūsų laisvę.

Romano pavadinimo reikšmė nėra akivaizdi. Rašytojas, užklaustas, pasisakė studijavęs Lietuvos istoriją, ji sudomino karalius Mindaugas

– apsikrikštijęs ir neva slapčia meldsis pagonių dievams... O romanas grįstas susitikimų su jau garbaus amžiaus Lietuvos partizanais medžiaga. Štai nuvykus į Anykščius bendrauta su partizanų Jonu Svilainiu-Liūtu, deja, knygos nesulaukusių.

Rašytojas pasisakė, kad yra išleidęs knygų ir apie Ukrainos partizanus. Jis pasidžiaugė iš ne vieno rusakalbio tėvynainio išgirdęs: perskaitė knygą, dabar nori kalbėti tik ukrainietiška.

Vertėja Rinkevičienė negailėjo gražių žodžių romanui – įtraukiantis, vaizdinga kalba. Pasak jos, mes tik prasidėjus plataus masto puolimui prieš Ukrainą atsigręžėme į šios tautos literatūrą, bet vis dar nepakankamai, o ji itin įdomi, įvairiausių žanrų.

Į ukrainietišką tematiką išipynė ir vaikiška gija – pristatytos Vidmanto Pečiulevičiaus rimuotos pasakos „Draugų šalis“ dvi knygos: lietuvių ir ukrainiečių kalba (vertė Lietuvoje gyvenanti etnologė Halyna Pšeničkina). Renginį moderavo žurnalistas Rimas Bružas, dalyvavo ir autorius, ir vertėja. Lietuviškąją pasaką kone iki pabaigos perskaitė aktorius Andrius Bialobžeskis, ukrainietišką fragmen-

tą – Pšeničkina; ji pasisakė šį pasiūlymą priėmusi kaip iššūkį, nes nėra profesionali vertėja.

Pasak Pečiulevičiaus, knyga gimė iš draugystės – žmonių ir tautų. Abi knygos turi QR kodus, kuriuos pasitelkus galima išklausti ne tik skaitomą pasaką, bet ir Martyno Bialobžesčio sukurta muzikinį takelį. Autorius pasidalino išvykos į Bučą dar šviežiais išpūdziais. Vyкта būtent su naująja knyga, o susitikimas su vaikais vykęs naujoje, labai modernioje „Miško mokykloje“, kurią statant dalyvavo ir Lietuvos verslininkai. Pasigirdus pavojaus signalui, vaikams rūpėję, ar svečias eis į slėptuvę – apsidžiaugę, kad renginys nepertrauktas, nuotoliu ekrane jiems ukrainietiška skaitė vertėja Halyna. Ir girdėjome, ir bent epizodiškai iš Rolando Bilinsko iliustracijų regėjome pasakišką miško pasaulį, kur nutinka ir nelaimės, bet sulaukiama pagalbos...

Apsilankymas Ukrainoje Pečiulevičiui, akivaizdu, sukėlė skaudulį: auga vaikai, kurių visas gyvenimas vyksta kare, kitokio jie neatsimena ir pavojaus sirenas, sprogimus priima kaip normalumą (Bružas papildė: vaikai iš sprogimo garso net atskiria, koks tai sprogmuo). „Vaikų šalies“ autoriaus reziumuojantis šūksnis, galima sakyti, retorinis: taip neturi būti!

Bus daugiau

Vasylio Škliaro romano „Zuikių bažnyčia“ pristatymas. Iš kairės: Donata Rinkevičienė, Vasylis Škliaras ir Virginijus Savukynas

Populiarusis vaikų autorius Tomas Dirgėla

Rašytojų Dalios Staponkutės (kairėje) ir Giedrės Radvilavičiūtės atokvėpis

Brodo vaikas Vytautas Kernagis – nepamirštas

Algis Vaškevičius

Vytautas Kernagis (1951–2008) – aktorius, dainuojamosios poezijos pradininkas Lietuvoje, muzikos autorius ir atlikėjas, renginių režisierius bei televizijos laidų vedėjas – save vadino tiesiog artistu. Kiekvienas jo kūryboje randa ką nors artimo ir savo. Tai buvo asmenybė, kuri suteikė prasmę ir kokybę toms kūrybos sritims, kurios sovietmečiu buvo nuvertintos ar subanalintos. Jam pavyko pakeisti požiūrį į dainuojamąją poeziją bei estradą, sukurti naujovišką, intelektualų renginių režisieriaus ir vedėjo personažą.

Šiemet gegužę V. Kernagiui būtų sukakę 75-eri, o šis kovas – jau aštuonioliktasis be jo. Prisimenant maestro, Vilniaus miesto muziejuje veikia išpūdinga paroda „Artistas iš Brodo“, kurioje ši asmenybė pristatoma per jo kūrybą, asmeninius daiktus, netgi tiksliai atkurtą jo kambarį.

O kas gi tas Brodas? Artisto kūrybinės istorijos pradžia neatsiejama nuo legendinio Vilniaus Brodo – tuomečio Lenino, dabartinio Gedimino prospekto, tada taip vadinto. Būtent čia praėjusio amžiaus 7–8 dešimtmečiais rinkosi kuriantis, laisvai mąstantis jaunimas, tuomečiai hipiai ir „gėlių vaikai“. Beveik trisdešimt metų Kernagis gyveno netoli Brodo, Kaštonų (tada tai buvo Zigmo Angariečio) gatvėje. Tėvų bute įrengtas jo kambarys tapo Kernagio gyvenimo ir kūrybos, o taip pat šios parodos epicentru.

Pasak naujosios parodos rengėjų, aplink atkurtą Kernagio kambarį ir sukasi pagrindinės parodos temos: Brodas, sceninis gyvenimas (kabaretas „Tarp girnų“, Dainos teatras, režisuoti ir vesti renginiai), Nepriklausomybės pradžioje startavę televizijos šou, kelionės ir humoras.

V. Kernagis yra sakęs, kad jame gyvena penki-šeši Kernagiai, vienas – aktorius, kitas – renginių vedėjas, trečias – režisierius ir taip toliau, o jam labiausiai patiko save vadinti būtent artistu. Tai frazė, formavusi parodos apie V. Kernagį kuratorei Algei Gudaitytei atskaitos taškus ir sprendimus. Pasak jos, V. Kernagis pabrėždavo Brodo svarbą savo gyvenime, kur prasidėjo jo karjera. Ši, 7–8 dešimtmetyje gyvavusi Vilniaus erdvė, apimanti dabartinį Gedimino prospektą, buvo tikra laisvės sala sovietmečio aplinkoje.

„Šita paroda daugiau yra bandymas papasakoti, kaip pilkame sovietmečio fone atsirado toks vienas žmogus, kuris savyje sugebėjo sutalpinti tiek spalvų, tiek asmenybės pusių, tiek veiklų ir būti be proto laisvas“, – teigė parodos kuratorė A. Gudaitytė.

Pasak parodos scenografo Gintaro Makarevičiaus, parodos erdvė sukurta siekiant perteikti V. Kernagio dvasią, atskleidžiant, kas labiausiai paveikė, kad susiformavo tokia asmenybė. „Visa ekspozicijos

Paroda „Artistas iš Brodo“ pristato Vytauto Kernagio asmenybę ir įvairius jo kūrybos etapus.

A. Vaškevičiaus nuotraukos

struktūra taip ir dėlioja – mes įeiname į gatvę, yra vitrina, tada yra scena, už scenos yra užkulisai, ten yra grimo kambarys su visa atributika ir asmeniniais daiktais“, – pasakojo G. Makarevičius.

Parodoje atkurtas ir kambarys, kuriame augo, brendo, gyveno ir kūrė V. Kernagis. Jame – ir pažymių knygelės iš vidurinės mokyklos su įrašais, kad mokinyš buvo išsiblaškęs, po pamokų neidavo namo ir triukšmaudavo. Šalia – jo užrašų knygelės su piešinėliais, ir vaikystės pliušinis meškiukas, ir juostinis magnetofonas, plokštelės. Tas kambarys buvo ilgas, su langu gale, jį tėvai Vytautui įrengė bute iš seno sandėliuko ir vonios bei leido jam da-

ryti kambaryje viską, ką jis nori. Tame kambary jis praleido beveik 30 metų.

Tokią parodą atsirado galimybė surengti ir visuomenei parodyti Vytauto Kernagio turtingą archyvą, kai Vilniaus miesto muziejus prieš pusą metų gavo didžiausią iki šiol dovaną, V. Kernagio šeimai nusprendus jo daiktus ir dokumentus perduoti šiam muziejui, kuriam atiteko daugiau kaip 2000 įvairiausių objektų. Daugiausia tarp jų yra nuotraukų, kurių nemaža dalis niekada nematytos, taip pat artisto akiniai, švarkai, batai, kiti daiktai.

Parodoje lankytojai ras ir netikėtumų. Vienas jų – garso stotelė, kurioje kartu su V. Kernagiu galima sudainuoti jo dainos posmą. Vėliau bus sukurta bendras visų parodos lankytojų choras. „Visi dainavom, kaip kas mokėjom. Visi tylėjom, kaip kam reikėjo“, – byloja parodos ekranuose nušvintančios ir vėl pranykstančios maestro mintys.

Pasak rengėjų, ši paroda – ne tik ekspozicija, bet ir bandymas vienoje erdvėje sutalpinti visą maestro visatą: jo muzikinį kelią, televizijos epochą, asmeninius archyvus ir fizinę jo kūrybos lopšio – legendinio kambario – kopiją. Visa tai tam, kad prisiminimai bent akimirką virstų tikrove. „Tėtis mėgdavo sakyti, kad aktorius yra gyvas tol, kol išlieka žmonių atmintyje. Tad ačiū, kad palaikote jį gyvą“, – parodos atidarymo vakarą jautriai kalbėjo dukra Eglė Kernagytė-Dambrauskė.

Nukelta į 8 psl.

Prarasto rojaus kronika: Romualdo Mieczkowskio „Mano Fabijoniškės“

Julius Keleras

Daugumai šiuolaikinių vilniečių Fabijoniškės asocijuojasi su pilkais miegamojo rajono devynaukščiais, tranzitiniu tašku pakeliui į magistralę ar tankiai užstatytais kiemais bei HBO seriale „Černobylis“ filmavimo aikštele. Tačiau Romualdo Mieczkowskio knyga „Mano Fabijoniškės“ („Slinktys“, 2025) šį stereotipą sudaužo į šipulius. Tai ne sociologinė studija, o itin asmeniška prarastojo laiko paieška, kurioje Fabijoniškės išnyra kaip archajiškas, pilnas gyvybės ir labai savitas kaimas, tapęs negailestingos miesto plėtros auka. Tai elegija prarastam gyvenimo būdai, kaimiškosios kultūros susidūrimui su sovietine urbanizacija ir subtilus pasakojimas apie lenkiškąją Vilniaus tapatybę. Iš lenkų kalbos Birutės Jonuškaitės meistriškai išverstas tekstas pulsuoja gyvybe, žeme, kvapais ir garsais, kurie, atrodo, seniai turėjo būti uždusinti betoninių blokų. Tekstas lietuvių kalba išlaiko lenkiško sakinio plastiškumą, melodiką, net tam tikrą sakralinę intonaciją – lėtą ir įtikinančią.

„Mano Fabijoniškės“ – tai ne tik prisiminimų rinkinys apie vieną Vilniaus pakraščius. Tai bandymas susigražinti vietą, kuri buvo ištrinta ne tik iš žemėlapių, bet ir iš mentalinės miesto geografijos, tyrimas, ką žmogui reiškia prarasti savo namus. Ši knyga pasirodo tuomet, kai Vilnius perrašo savo tapatybę bei ieškodamas „tikrojo“ miesto veido už senamiesčio mūrų, išgyvena intensyvią savirefleksiją: restauruoja fasadus, rekonstruoja aikštes, kuria naujus verslo kvartalus, bet retai ir nenoriai atsisėdžia į tai, kas buvo sunaikinta urbanistinio progreso vardu. Nors knyga dedikuota konkrečiai vietai, jos mastas gerokai platesnis. Fabijoniškės knygos autoriui – ne rajonas, o dvasinė teritorija. Mieczkowskiui tai – Edenas, asmeniška mitologinė erdvė. Valia būtų teigti, jog Mieczkowskio tekstas tampa atkaklia priešprieša oficialiam miesto pasakojimui. Autorius kalba apie Fabijoniškes ne kaip apie mikrorajoną su tipiniais daugiabučiais, bet kaip apie organišką kaimą, turėjusį savo ritmą, kalbą, hierarchiją, šventes ir konfliktus. Jo Fabijoniškės – tai intymus mikropasaulis prieš asfaltą. Tai atminties teritorija, kuri literatūroje atgauna tai, ko neteko realybėje. Autorius nukelia mus į laikus, kai čia nebuvo jokių Ukmergės gatvės spūsių, o plytėjo derlingos lankos, sodai ir daržai, maitinę visą Vilnių, parodydamas, kad vieninga Fabijoniškių bendruomenė buvo kaip vienas kumštis – ne fizine, bet socialine prasme. Visi vieni kitus pažinojo, žinojo genealogijas, nuodėmes ir dorybes. Tai primena antropologinį uždaros bendruomenės modelį, kur kiekvienas veiksmas turi pasekmes, o reputacija yra kapitalas.

Tai buvo savotiška „valstybė valstybėje“, turėjusi savo nerašytas taisykles, savo šventuosius ir savo atstumtuosius. Autorius su didžiuile meile aprašo Mieczkowskių, Gulbickių, Stankiewiczų gimines – žmones, kurie šioje žemėje gyveno kartų kartas, kol jų per pasaulį be gailėsčio pervaziavo ekskavatoriai. Vienas stipriausių knygos sluoksnių – griovimo ir statybos patirtis, prisimenant, kad devintajame ano amžiaus dešimtmetyje Fabijoniškės virto statybvieta. Tai anaip tol ne romantizuota pažangos istorija ir čia autorius sąmoningai renkasi invazijos metaforiką. Ekskavatoriai – tarsi tankai. Statybinės brigados – tarsi okupacinė kariuomenė. Šiame kontekste verta prisiminti architektūros istorikę Mariją Drėmaite, kuri yra rašiusi apie sovietinę modernizaciją kaip apie procesą, kuris ne tik keitė miesto veidą, bet ir radikaliai transformavo žmonių gyvenimo būdą, jų santykių su erdve ir bendruomene. Ši mintis itin tinka Mieczkowskio knygos atveju. Fabijoniškių transformacija – tai ne tik architektūrinis, bet ir antropologinis lūžis, kai tavo namai virsta statybvieta.

Centrinė knygos ašis – skausmingas lūžis devintojo dešimtmečio pabaigoje. Mieczkowskio pasakojime statybos nėra pažanga. Tai invazija. Autorius aprašo šurpų vaizdą: stovi tavo namas, kuria-

Romuald Mieczkowski. Mano Fabijoniškės. Iš lenkų k. vertė Birutė Jonuškaitė. – Slinktys, 2025

me užaugai, o už kelių metrų jau kyla devynaukštis, žvelgiantis į tavo kiemą tūkstančiais svetimų akių. Ypač jautrus momentas – eglės, kurią autorius pats sodino vaikystėje, likimas. Jos nukirtimas simbolizuoja ne tik medžio žūtį, bet ir viso to meto žmogaus vertybinio stuburo laužymą. Tai prievartinė modernizacija, kai kaimo žmogus, pripratęs prie erdvės ir žemės, sugrūdamas į „dėžutę“ penktame aukšte, iš kurios mato tik svetimą betoną.

Knygos pasakotojas – vaikas, stovintis ant „kolchozinės kalvos“ ir žvelgiantis į tolimus Vilniaus bažnyčių bokštus kaip į paslaptinę, atvirukinį pasaulį, prie kurio nedrąsu prisiliesti. Autoriaus santykis su gimtine yra skausmingai nostalgiškas. Šis procesas knygoje pateikiamas kaip asmeninė tragedija – „mūsų epochos pabaiga“, kai kartu su pastatais buvo bandoma ištrinti ir žmonių atmintį.

Ypač paveiki scena, kai pasakotojas stebi, kaip šalia jo namų kyla daugiabutis. Intymus kiemas stauga tampa viešas – langai žvelgia į langus, svetimos akys įsiveržia į kasdienybę. Privatumas, kuris kaimo buvo savaime suprantamas, čia sunaikinamas. Eglės nukirtimo epizodas – simbolinis kulminacijos taškas. Medis, pasodintas vaikystėje, tampa ryšio su laiku ženkle. Jo žūtis – tai ne tik fizinis praradimas, bet ir genealoginės linijos nutrūkimas. Šis motyvas nejučia primena Marcelio Prousto atminties estetiką: detalė tampa viso pasaulio atspindžiu.

M. Drėmaite yra pastebėjusi, kad sovietiniai mikrorajonai buvo projektuojami kaip racionalios, funkcionalios vietos gyventi, tačiau realybėje jie dažnai naikino anksčiau susiformavusias socialines struktūras. Mieczkowskio knyga tampa literatūriniu šios tezės įrodymu. Fabijoniškėse nebuvo tik perstatyta erdvė – čia esmingai buvo perrašytas gyvenimo scenarijus.

R. Mieczkowski yra vienas svarbiausių Lietuvos lenkų intelektualų, tad nenuostabu, kad knygoje tapatybės bei kultūrinės priklausomybės klausimas yra esminis. Čia akivaizdi tapatybės drama: „Mano tėvynė – Lenkija“. Vienas išpūdingiausių knygos fragmentų – septynmečio Romučio pasakojimas mokykloje, kad jo tėvynė yra Lenkija, sulaukęs bendraklasių juoko ir patyčių. Autorius jautriai aprašo tą trauminės savivokos jauseną, kai namuose kalbama lenkiškai, puoselėjama katalikiška kultūra, skaitomi lenkiški žurnalai, dainuojamas himnas, senelių pasakojimai apie „prieškario laikus“, tačiau realybė yra pilka sovietinė Lietuva. Fabijoniš-

kės čia iškyla kaip daugiakultūris paribys, kuriame lietuviai pasirodė tik šeštojo dešimtmečio pabaigoje, o iki tol dominavo vietinių lenkų šeimos: Stankiewicziai, Gulbickiai, Mieczkowskiai.

Scena, kurioje mažasis Romukas mokykloje pasako, jog jo tėvynė – Lenkija, ir sulaukia pašaipų, yra viena stipriausių. Ji atskleidžia dramą žmogaus, kuris myli savo žemę (Fabijoniškes), bet politiškai ir kultūriškai jaučiasi priklausąs kitai erdvei. Tai padeda suprasti, kodėl Vilniaus krašto lenkams jų lokali „mažoji tėvynė“ yra tokia brangi – tai vienintelė vieta, kurioje jie jautėsi pilnaverčiai šeimininkai. Nederėtų manyti, jog knyga yra politinis manifestas. Jokiu būdu. Ji veikia liudija sudėtingą Vilniaus krašto daugiasluoksniškumą, kur lokali tapatybė įrodo esanti svarbesnė už geopolitines konfigūracijas.

Mieczkowski – poetas, tad jo sakiny s ilgai, vingiuotas, pilnas epitetų ir kultūrinių nuorodų. Skaitydami jauti, kaip autorius mėgaujasi kiekviena detaile: ar tai būtų senas tėvo dviratis, ar kaimynės verdamų uogienių kvapas, ar specifinis Fabijoniškių tarmės skambesys. Poezija tvyksteli kone kiekvienam sakiny, net kai jis pasakoja apie bulviakasį ar purviną kelią.

Mieczkowski pastebi, kad Fabijoniškių vietovardis, kaip ir Karoliniškių bei Justiniškių yra kilęs iš asmenvardžių (Fabijonas, Karolina, Justinas). Tačiau Fabijoniškės knygoje dėl savo agrarinės praeities atrodo labiau „išišaknijusios“ į žemę. Pašilaičiai, nors abu šie mikrorajonai vizualiai ir panašūs, knygoje iškyla kaip tiesioginis Fabijoniškių tęsinys – abu buvo pastatyti ant Mieczkowskių ir Pietrowskių šeimų žemės, tačiau Fabijoniškės jam atrodo „tikresnės“, nes jos buvo arčiau tų magiškių Vilniaus kalvų, nuo kurių matydavosi Šv. Petro ir Povilo bažnyčios bokštai – orientyras, jungęs kaimo vaiką su didžiuoju pasauliu. R. Mieczkowski mini, kad netoli Pašilaičių, kur, pasak autoriaus, dar išlikusios senos topolių alėjos liekanos, po sovietinės statybos blokais guli tie patys kaimo pamatai. Šeškinė knygoje iškyla kaip savotiški vartai ar slenkstis, įžengiant į naują miestą. Jei Fabijoniškės buvo saugi užuovėja, tai Šeškinės kalvų įveikimas reiškė kelionę į nepažįstamą, triukšmingą ir svetimą erdvę.

Aristokratiškasis Žvėrynas minimas kaip vieta, kurioje autoriui teko laikyti brandos egzaminus lietuvių mokykloje, ir kontrastuoja su kaimiškuoju Fabijoniškių paprastumu kaip labiau „miestietiška“ erdvė. Lyginant su mediniu, kaimišku Fabijoniškių paprastumu, Žvėrynas pasakotojui atrodo kaip kita planeta – inteligentiškas, paslaptingas, turintis visai kitokią aurą, kurioje kaimo vaikas jautėsi svetimas. Jeruzalė autoriui buvo mokslo ir „užsigrūdinimo“ vieta, į kurią tekdavo kasdien keliauti po 5 kilometrus pėsčiomis, slidėmis ar dviračiu.

Mieczkowskio pasakojimas kupinas jusliškumo: skaitytojas jaučia šviežiai kepamos kiaušininės kvapą, girdi girgždančias kluono duris ir mato dulketus saulės spindulius. Tai knyga-paminklas ne tik konkrečiam rajonui, bet ir visai tai Vilniaus priemiesčių kartai, kurios sodybas prarijo miestas. Laikas čia nėra linijinis: jis grįžta, užstringa, susisluoksniuoja. Dabartis yra nuolat persmelkta praeities. Tokia struktūra atitinka atminties logiką – fragmentišką, bet emociškai intensyvią. Knygą galima skaityti įvairiopai: kaip autobiografinę prozą, kaip Vilniaus periferijos istoriją, kaip brutalią sovietinės urbanizacijos kritiką, kaip lenkiškosios tapatybės refleksiją ar tiesiog subtilią elegiją prarastam kaimui.

„Mano Fabijoniškės“ – tai liudijimas apie tai, kaip sunku būti „išrautam su šaknimis“. Tai svarbus, gal net privalomas, skaitinys kiekvienam vilniečiui, norinčiam po daugiabučių blokais, po asfaltu pamatyti buvusio sodo kontūrus ir suprasti, kad Vilnius nėra tik pastatai – tai pirmiausia žmonių likimai ir jų sudėtingi atminties žemėlapiai. Tai knyga, kuri priverčia sustoti. Kitą kartą važiuodami Ukmergės gatve, jūs nevalingai ieškosite žvilgsniu tos vietos, kur stovėjo Mieczkowskių sodyba, ir suprastite, kad Vilnius turi daug daugiau sluoksnių, nei mato plika akis.

Kūrybai reikia kaltininko, kuris autorių išprovokuotų

Atkelta iš 2 psl.

Mano kalboje, taip man atrodo, susikaupė žemaičių ir aukštaičių tarmės, prisidėjo dar dzūkų. Mama į Žemaitiją atsikraustė iš Anykščių krašto, jos tėvas, mano senelis, buvęs potingis ir labai mėgęs visokius pasakojimus.

Mano tėvas, žemaitis raseiniškis, buvo preciziškesnis, labiau pasveriantis ir apgalvojantis. Dzūkų šneka tiesiog užia ausyse kaip bitės. Va, kai pradedi rašyti, iš tų pakraščių ir subėga žodžiai. Subėga nesunkiai. Jei turi ką pasakyti, žodžiai subėga lyg ir savaime, tas pritinka ne tik kokiai beletristikai, o ir kasdieniškiausiuose dalykuose: kuo žmogus menkliau pats susigaušo, ką nori pasakyti, tuo mandriau sako. Tuose mano vaikystės Žemaičiuose apie tokius šnekėtojus šitaip būdavo sakoma: šnek kaip su užpakaliu... Žinoma, vietoj to žodžio būdavo sakomas kitas.

Kas be ko – rašydamas, žinoma, dažnai stabteli, pajutęs, kad pristigai žodžio, bet, ko gero, taip būna visuomet, kai ir tai, ką nori pasakyti, mažumėlę tau dar yra neaišku. O juk iš tiesų būna dalykų, kuriuos apgraibomis nujauti – tada įvardyti tikrai nelengva.

Ar ir šiandien tebesate įsitikinęs, kad gyvenimo esmė glūdi labai giliai? Kiek ir kokių klodų vis dėlto pavyko jei ne visiškai atidengti, tai bent peršviesti, įžiūrėti?

Taigi... Šiandien nelabai tvirtai, bet vis tiek būčiau linkęs manyti, kad tos esmės gal ir nėra. Esmė nebent tai, kad, kol esi gyvas, turi greičiau ar lėčiau sudeginti tą energiją, kurią gimdamas gavai. Juk taip – kol esi gyvas, tu nori nenori tą energiją deginti – dirbdamas fizinius darbus, rašydamas, mylėdamas, gerdamas... Kuo daugiau energijos deginimo būdų prisitakai, tuo greičiau tas nematomas kuras išdega. Pastaraisiais laikais Lietuvoje ne vienam šitą energiją nesunkiai vienu gaistu sudegina virvė.

Klausime minimu didesniu klotu laikyčiau ar tik ne įgimtą nujautimą, jog giliausią esmę slepia žmonių bendruma. Niekas nėra labiau jaudinančio ir didžiausią prigimtinės energijos ugnį užkuriančio dalyko, kaip jutimas, kad tas, tas ir dar tas žmogus spinduliuoja gerumą, artimo meilę. Kad galbūt ir tu bent kiek žybcioji.

Biblinė išmintis – mylėk savo artimą – sukurta visiems žmogaus gyvybės laikams.

Tie, kas skaitė novelių triptiką „Ak, Teofilii!“, be jokios abejonės, ilgam įsiminė šio kūrinio nepaprastą paprastumą. „Lietus“, „Diena prie vieškelio“, „Brikelis išvažiuoja“ dar stipriau sužaižaruoja jas perskaičius iš naujo dabar, po daugelio metų, kai laimės, gerumo ir praradimo būseną suvokiama jau visai kitaip. Aki-vaizdu, kad, ateidami į XXI amžių, daug ką išbarstėme, praradome ir kažin ar besugrąžinsime. O kaip Jums pačiam atrodė?

Kad bet koks darbas išeitų pusėtinai, privalu tvirtai žinoti, ką nori padaryti, šiuo atveju – ką nori papasakoti, įteigti. Ir ne vien tai: privalu ne tik žinoti, bet jausti norą tą darbą padaryti. Ir dar ne vien tai: pri-

valu vidinėmis pajautomis apčiuopti, kad tą darbą būtent šiandien, dabar gali padaryti. Štai kiek porimčių sąlygų! Kūryboje, kas to nežino, dažnai – jei ne visuomet – kad ir ką rašytų, kad ir ką tapytų, autorius visada išrašo ir ištaipo save, tačiau rašydamas apie save ar save tapydamas (medyje, peizaže, kito žmogaus portrete) jis turi būti pagautas magneto pajėgumo pritraukti, sukurti ir visuotinesnį paveikslą. Kuo daugiau kūrinyje autentiško skystalo, tuo jis dažnai ir pačiam autoriui, o pradžiai skaitytojui ar žiūrėtojui – būtiniausiai – atgrasesnis! Kas to nėra ant paties savęs pajutęs? Šitokių sukurtų kūrinių reikėtų niekam nerodyti. Tai, ko klausime norima sužinoti, man įdomu, tiktai čia yra ir toks dalykas: tai tam, kuris dabar, jau po nemažai metų vėl triptiką pasikaito, gali pasirodyti, jog daug ką amžiui besibaigiant ir naujam prasi-dėjus esame išbarstę. O ką pasakotas, kuris šiandien skaito pirmą sykį ir kuris yra panašaus amžiaus, kaip anais laikais ir tie triptiko žemių matuotojai? Juk jie dar nieko neišbarstė, tai ar ką nors pasiima, ar yra jiems tenai ką pasiimti? Tačiau tai jau beveik retorika – kiekvienam autoriui miela prisiminti laiką, kai jis kūrė tą ar kitą kūrinį, kaip jautėsi parašęs, kiek buvo nerimo ar pasitikėjimo. Beje, knygoje, kurią ketinu galbūt po kokių metų išsileisti, bus nemažas „atverstinių“ novelių skyrius, tenai bus ir šios dienos „puslapis“, pradėtas rašyti dar neatėjus į XXI amžių.

Svarbiausia – įveikti save, kažkada deklaravote, kalbėdamas, jog tą temą, kurios nenorėtumėte keisti, kadaise susapnavote. Ar pavyko (ir kaip) įveikti bloguosius savo bruožus, jei jų iš tikrųjų buvo, ir kada pajutote, kad imate darytis atrama ne tik sau, bet ir kitiems?

Sigitas Geda šitoj vietoj galėtų pasakyti – nors nusišauk. Kad aš imčiau save taip negailestingai rakinėti! Nors bent kiek teks, nes tą novelę tikrai susapnavau, kaip esu susapnavęs ir dar vieną kitą. Taigi – geras Froido psichoanalizės išmanytojas jau vien dėl to galėtų nemažai pasakyti – vien iš to novelės pavadinimo, iš jos pagrindinio herojaus sumanymo užduoti vaikams parašyti tokią temą – įveikti save. Tokias temas siūlyti gali, ko gero, žmogelis su gerais sielos ar psichikos įtrūkinėjimais, tas, kuris labai mėgsta kalbėti dideliais žodžiais ir tariamomis didelėmis išmintimis, bet jos surašytos ant labai plonasienio balionėlio, kuris, atsimušęs netgi į minkštą katino uodegą, išleidžia orą. Po daugybės metų ir aš esu kai ką prie tos novelės paaiškinęs, būsimos knygos „atverstinių“ novelių skyriuje parašęs kitą novelę, kurios šįsyk nesusapnavau, o kurią tiesiog sugalvojau, pasirašęs po savo ir pažįstamų bloguosius bruožus, kurių buvo ir tebėra ištisas gyvatynas, po anos novelės („Įveikti save“) herojaus mokytojo psichikos užkaborius! Naujoji novelė vadinasi „Silpnybės vitaminai“. Ar tai atrama vien sau, ar sau ir kitiems – bijočiau prasitarti, bet išsivolioti teisybės dilgėlyne kiekvienam pravartu.

Tęsinys kitame numeryje

Dobilė. 1954 metų naktį

Atkelta iš 3 psl.

– Matai, kokia tu. Nutraukei saitą ir taip toli pabėgai, – sako Dobilei Martynas. Gyvulys žiūri į jį, kažkoks be galo ramus, daug ramesnis už Marčių ir net už šunį, ir paskui pradeda gromuliuoti, o per jos akis, žaibų apšviestas, nuo ausų teka vanduo. – Matai, kokia tu. Įlindai į krūmus, pasislėpei, o mes čia su šuniuku iš proto kraustomės dobilienoj... – Staiga jis prisimena, kad prie lango turbūt tebestovi motina, ji gal verkia kartais, nesulaukdama sūnaus – jų pasaulio vaiduoti tojo – ir Marčius patapšnoja Dobilei per ausį: – Tu pabūk čia, žiūrėk man, niekur toliau nebėk, aš tik pasakysiu mamai, kad tu esi, o paskui ateisim abu su šuniuku tavęs parsivesti. Sušlapai visa, pabūsi tvarte, kol praeis audra.

Grįždami atgal, jie nebėga, eina pamažu, ir šuo dabar drąsesnis, jis prasisiveržia į priekį, retkarčiais atsikudamas pasižiūrėti, ar Marčius tebeina.

Martynas apsirato su audra ir žaibais, dabar nebe jie galvoj, jis nebėga, bet vis dėlto skuba, eina greitai, o prakaitas žliaugia, ir staiga jis prisimena išsigandęs, kad vieno dalyko šiandien jau nebepadarys. Juk jie buvo visi susitarę anksti rytą susirinkti į raštinę, o paskui važiuoti sunkvežimiu į miestą – šešiasdešimt kilometrų tenai reikia nuvažiuoti pašėlusiai anksti, kad arčiau užsiimtum eilę, nes pa-

skui gali negauti nė kepaliuko. Jam pasidaro liūdna ir pikta, kad ta Dobilė ir audra viską sumaišė. Jis eina dabar, nuleidęs galvą, dar lėčiau, nes jau vis tiek raštinės kieme susirinko visi, kas žadėjo važiuoti, ir Žukauskienė stovi su trimis vaikais, prikėlė juos visus ir vėšis kartu į miestą – kaip visada. Maži tie jos vaikiukai, miegoti reikėtų, bet jie jau moka už motinos nugaros sustoti į eilę, ir pardavėjos nėra blogos tame mieste, jos supranta viską, supranta, kad tie vaikeliai Žukauskienės, bet vis tiek duoda po kepaliuką „galvai“, nors kokios ten galvos iš tų Žukauskienės vaikų – tik galvelės.

Paskui jis nutaria, kad neverta, negalima šitaip ištižti, baisus čia daiktas – nuvažiuos kitą kartą.

Audra dar nesiliauja, nors danguje jau daugiau matyti properšų, o motina stovi prie mažo langelio žemame kambary baltą galva ir baltais marškiniais, sunkiai serganti ir tokia gera, tokia tikra motina, ir Marčius nubraukia lietuį ir prakaitą nuo veido ir nebegali suvaldyti džiaugsmo, kad vis dėlto Dobilė atsirado, kad jis atrado ją ir motina daugiau nebeapalpo, ir nepasidarys jai gal blogiau šianakt.

– Jinai į krūmus įlindo, mama. Išsigando, matyt, dobilienoj. Tokia audra. Aš nueisiu, parvesiu ją į tvartą. Mudu skubėjom tau pasakyti, kad ji atsirado. Tu eik, atsigulk, dabar jau viskas susitvarkė, tiktai į raštinę jau pavėlavau, bet dėl to nereikia nusimin-ti.

Vytautas Kernagis

Atkelta iš 6 psl.

Lankytojai parodoje gali išvysti ir unikalią vaizdo medžiagą, kurią filmavo pats maestro. Kuratorė A. Gu-daitytė atkreipė dėmesį, kad V. Kernagis buvo itin smalsus gyvenimo stebėtojas: „Viskas, ką jis matė Amerikoje, jam buvo absoliučiai naujas pasaulis, kita realybė. Tad jis fiksavo viską: miestus, gatves, patalpas, žmones ir jų aprangą, net ananasus, bananus.“ Vėliau nemažai tų kadrų sugulė į dokumentinį režisieriaus Andriaus Leka-vičiaus 2022 metais sukurta filmą „Kernagis“.

Jau nuo 1986 metų V. Kernagis pradėjo fiksuoti savo asmeninio ir kūrybinio gyvenimo kasdienybę vaizdujuostėse. Net ir būdamas už kadro, jis tarsi išlieka dėmesio centre, kome-

tuodamas filmuojamą aplinką ir atsiliepdamas į vieną ar kitą savo paties gyvenimo etapą. Vėliau šis pomėgis, pasak jos, virto savotišku žurnalistiniu talentu dokumentuoti kolegas, gastroles, užkulisius ir taip liko mums artimas bei asmeniškias tų laikų archyvas.

Muziejus pasirūpino, kad paroda būtų prieinama visiems: čia paruoštos specialios veiklos bei užduotys vaikams, o vaizdo gidai pritaikyti gestų kalba. Tai kvietimas įžengti į V. Kernagio visatą ne tik tiems, kurie jį prisimena ir ilgisi, bet ir tiems, kurie tik dabar atranda „Brodo vaiko“ laisvę ir V. Kernagio kelionę.

Ši šviesi, spalvinga, su dideliu kruopštumu kūrėjui parengta paroda Vilniaus miesto muziejuje Vokiečių gatvėje veiks iki birželio pabaigos.

Algio Vaškevičiaus nuotr.